AMERİKAN HEGEMONYASI SAVUNUSU DOĞRULTUSUNDA SAMUEL HUNTİNGTON'DA SİYASAL DÜZEN TEORİSİ

Baki ERKEN[1]

ÖZ

Dünyada bir düzen vardır. Dünya düzeni siyasal düzenin bir parçasıdır. Siyaset biliminde düzene ilişkin teorilerin çatı kavramı olan siyasal düzen teorisi, dünya düzeninin ardındaki temel teoridir. Aynı zamanda siyasal düzen teorisi dünya siyasetinin bütüncül bir şekilde anlaşılması için önemli bakış açısı sunar. Siyasal düzen teorisinin bu kadar önemli olmasının nedeni, siyasal yapıların hâkim bir anlayış doğrultusunda gelişen bir siyasal düzen içerisinde var olduğu gerçeğidir. Siyasal düzen teorisi konusunda en kapsamlı bilimsel açıklamaları Samuel P. Huntington yapmıştır. Samuel Huntington 20. yüzyılın en önemli siyasal düşünürleri ve siyaset bilimcileri arasındadır. Siyasal düzen teorisinin ve Huntington'un bu önemine karşın, Huntington'da siyasal düzen teorisi literatürde yeterince açıklanmamıştır. Bu makalenin amacı, Samuel Huntington'un siyasal teorilerinin ve özellikle de siyasal düzen teorisinin bütüncül ve bilimsel bir şekilde açıklanmasına katkı sunmaktır. Bu doğrultuda yapılacak bir inceleme siyasal düzen olgusu ile teorisi arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı da hedeflemektedir. Huntington'un siyasal düzen teorisi Amerikan hegemonyası savunusunun bir parçasıdır. Huntington yeni dünya düzeni döneminin teorisyenleri arasında yer alır. Bu doğrultuda, bu makale Amerikan hegemonyası savunucularının önemli tezlerini de açıklamaktadır. Huntington'un siyasal düzen teorisi dört başlıkta ele alınabilir: kurumsallaşma, ulusal siyasal düzenin unsurları, değişim karşısında siyasal düzen ve yeni dünya düzeni teorisi. Siyasal partiler, siyasal katılma ve siyasal kültür Huntington'a göre, ulusal siyasal düzenin temel unsurlarıdır. Sonuçta, Huntington'un siyasal düzen teorisi, dünyada devam eden siyasal düzen olgusunun ardında önemli bir teorik zemin olarak durmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Samuel Huntington, Siyasal Düzen, Dünya Düzeni, Amerikan Hegemonyası.

[1] Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, bakierken@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-9453-2304

***Makalenin gönderilme tarihi**: Ocak 2021* ***Kabul tarihi**:Temmuz 2021*

THE THEORY OF POLITICAL ORDER IN SAMUEL HUNTINGTON IN THE DIRECTION OF AMERICAN HEGEMONY ADVOCACY

ABSTRACT

An order exists in the world. World order is a part of political order. The theory of political order, which is a supreme concept of the theories related to order, is a basic theory behind the world order. Also the theory of political order provides important perspective for understanding world politics in a totalitarian and scientific way. The reason of such importance of the theory of political order is the fact that the political structures exists inside the political order developed through the dominant understanding. The person who makes the most comprehensive scientific explanations about the theory of political order is Samuel P. Huntington. Samuel Huntington is one of the most important political philosophers and political scientists of the 21'th century. Despite the importance of the theory of political order and Huntington, theory of political order is not sufficiently explained in the literature. The purpose of this article is to contribute to make totalitarian scientific explanation of the political theories and especially the theory of political order of Samuel Huntington. An assessment made in this direction also aims explaining the relation between the fact and theory of political order. The theory of political order of Huntington is a part of American hegemony advocacy. Huntington is one of the important theoreticians in the era of new world order. Accordingly, this article explains important thesis of American hegemony advocacy. The theory of political order of Samuel Huntington can be assessed under four titles: institutionalization, elements of national political order, political order against change and the theory of new world order. Political parties, political participation and political culture are the basic elements of national order. In conclusion, the political theory of political order in Huntington states a theoretical base for existing phenomenon of political order in the world.

Keywords: Samuel Huntington, Political Order, World Order, American Hegemony.

GİRİŞ

Modern dünyanın olgularından birisi de siyasal düzendir. Siyasal düzen yerel, ulusal ve uluslararası siyasal yapıların bir düzen içerisinde ve etkileşim halinde bulunmasını ifade eder. Siyasetin tüm toplumsal ilişkileri yönetebilme gücü doğrultusunda, siyasal düzen tüm düzenleri etkileyebilen bir güçtür. Siyasal düzen özellikle genel düzenin olmadığı, karmaşa ve istikrarsızlığın yaşandığı durumlarda önem kazanmaktadır. Siyasal düzen olgusunun var olmasında siyasal düzene ilişkin teoriler büyük rol oynamaktadır. Ulus devletlerin gelişiminde Batılı siyasal ve bürokratik düzen anlayışı hâkim olmuştur. Uluslararası alanda ise Amerikan hegemonyasının ardında liberal demokratik düzen anlayışı bulunmaktadır. İşte, siyasal düzene ilişkin teorilerin çatı kavramı "siyasal düzen teorisi"dir. Her ne kadar siyasal düzen teorisi başlığı altında kesin teoriler bulunmasa da, siyaset biliminde hâkim düzen anlayışını yansıtan siyasal düzene ilişkin teorileri bu kavram ile ifade etmek mümkündür.

Siyasal düzen teorisinin kökenleri klasik siyasal düşüncede geçen siyasal yapıları ifade etmekte kullanılan kavramlardır. Klasik düşüncede siyasal düzeni

ifade eden temel kavramlar: polis, cumhuriyet, imparatorluk, yasa ve krallık'tır. Siyasal düzen teorisi 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar uzanan modern siyasal düşüncede temellenmiştir. Bu kapsamda; toplum sözleşmesi teorisi, Aydınlanma Düşüncesi, klasik ekonomi politika, yasal düzen ve ilerleme teorileri siyasal düzen teorisini temellendiren önemli teorilerdir. Siyasal düzen anlayışının geliştiği teorik zemin, 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan klasik gelişme ve modernleşme teorileridir. Siyasal düzen kavramı modernleşme ve siyasal gelişme kavramları ile beraber gelişmiştir. Gabriel Almond, David Apter, Dankwart A. Rustow, Lucian Pye, Daniel Lerner, Cyril E. Black, Marion Levy, Shmuel N. Eisenstadt ve Karl Deutsch başlıca modernleşme - siyasal gelişme teorisyenleridir. Siyasal düzen teorisi Amerikan hegemonyası savunucuları tarafından geliştirilmiştir. Dünyada Batılı - Amerikan siyasal sistemine dayalı bir siyasal düzen oluşturulması ve siyasal değişimin temel unsurunun demokratikleşme olması bu ekoldeki temel anlayışlardır. Robert Dahl, Seymour M. Lipset ve Russel Kirk bu ekolün öncüleriyken Samuel Huntington'u Francis Fukuyama ve John Ikenberry takip etmiştir. Amerikan hegemonyası savunusu teorileri içerisinde yeni muhafazakâr ya da müdahaleci teoriler son dönem kaynaklardır. Aynı zamanda bu kişiler uluslararası ilişkiler alanının önemli teorisyenleridir. Robert Cox, Kenneth Waltz, Henry Kissinger, Zbigniew Brzezinski ve Robert Gilpin bu alanda öne çıkmaktadır.

Siyasal düzen teorisini en kapsamlı şekilde ele alan bilim adamı Samuel P. Huntington'dur. Huntington'da siyasal düzeni ele almak neredeyse siyasal düzen teorisinin kendisini ele almak demektir. Huntington 20. yüzyılın en önemli siyasal düşünürleri ve siyaset bilimcileri arasındadır. Huntington 2. Dünya Savaşı sonrasında gelişen karşılaştırmalı siyaset alanında modernleşme ve siyasal gelişme konularında önemli teoriler ileri sürmüştür. Bu konuların önemli bir özelliği Soğuk Savaş döneminde ABD'nin ülkeleri analiz etmede ve onları Batı Bloğu'na dâhil etmede pratik olarak kullanılmasıdır. Teoride Huntington klasik modernleşme anlayışı savunusu içerisinde konumlandırılsa da, özgün teorileri ile bu anlayıştan belirli ölçüde ayrılmıştır. Huntington en çok "medeniyetler çatışması tezi" ile bilinmesine karşın, onun siyaset bilimi bakımından önemi siyasal gelişme ve düzen konularındaki klasikleşmiş analizleridir. Bu kapsamda, kurumsallaşma, siyasal bozulma, demokratikleşme ve siyasal düzen Huntington'un siyaset biliminde gelişimine önemli katkı yaptığı kavramlardır.

Siyaset bilimi içerisinde siyasal düzenin kavramsal ve teorik incelenmesi son derece eksiktir. Aynı durum Samuel Huntington'un siyasal teorileri için de geçerlidir. İşte, bu sorunun giderilmek istenmesi bu makalenin yazılmasını teşvik etmiştir. "Dünyada var olan siyasal düzenin ardındaki teori nedir?" sorusu bu makaleye konu olan araştırmanın çıkış noktasıdır. Bu kapsamda verilebilecek en önemli cevap Huntington'un siyasal düzen teorisidir. Makalenin temel amacı; Samuel Huntington'un siyasal teorilerine ve siyasal düzen teorisine bilimsel ve bütüncül bir yaklaşımla açıklama getirilmesine katkı sunmaktır.

Huntington'un siyasal düzen teorisinin incelenmesi Amerikan hegemonyası savunusu hakkında temel teorileri de içerecektir. Son dönem siyasal düzen teorisyenleri aynı zamanda Amerikan hegemonyası savunusunu yapan önemli uluslararası ilişkiler teorisyenleridir.

I. SİYASAL DÜZENİ SAĞLAMANIN TEMEL YÖNTEMİ: KURUMSALLAŞMA

Huntington'un siyasal düzen teorisinde kurumsallaşma siyasal düzeni sağlamanın temel yöntemi olarak sunulur. Siyasal kurumlar siyasal düzenin sağlanması bakımından önemli modern siyasal yapılardır. Özellikle değişim yaşayan toplumlarda kurumlar ve kurumsallaşma büyük önem kazanmaktadır. Kurumsallaşma siyasal düzeni sağlayan birçok işleve sahiptir. Kurumsallaşma bir anlamda düzenin ta kendisidir. Literatürde kurumsallaşma konusunda önemli bir kısım teoriler ölçütlere ve yöntemlere ilişkindir. Bu alanda Huntington başı çekmektedir.

A. KURUMSALLAŞMANIN DÜZEN SAĞLAMA İŞLEVLERİ

Kurumsallaşma modern toplumların vazgeçilmez olgularından birisidir. Kurumlar modern toplumun özellikleri olarak bürokratik ve sanayileşmiş toplumların unsurlarıdır. Modern toplumlarda kurumsallaşma yapısal farklılaşma işlevini görür. Talcott Parsons, Weber'in örgüt teorisini destekleyerek, kurumların modern sanayi toplumlarının temel özelliği olan yapısal farklılaşmayı sağladığını belirtir (Parsons, 1965, s. 102-110). Kurumsallaşmanın modern toplumlara has bir olgu olduğu ya da değişim yaşayan tüm toplumlarda görülebilecek genel bir olgu olduğu önemli bir tartışmadır. Shmuel Eisenstadt kurumsallaşmayı iki farklı biçimde ele alır. Kavramın öz ve genel kullanımına göre, kurumsallaşma genel bir süreçtir ve gelişmiş toplumların geçmişindeki bir gerçekliktir. İkinci olarak, Eisenstadt kurumsallaşmayı modern bir kavram olarak modernleşme teorisi kapsamında değerlendirir. Eisenstadt'a göre, 20. yüzyılın ikinci yarısında özellikle yeni kurulan devletlerde olmak üzere modern siyasal kurumların oluşturulması çabalarına tanık olunmaktadır (Eisenstadt, 1964, s. 235-236 ve Eisenstadt, 1962, s. 461-474). Huntington ise kurumsallaşmayı klasik gelişme teorisine bağlı olmaksızın değerlendirir ve ideolojik değişiklikleri dikkate almadan genel bir olgu olarak düşünür. Huntington siyasal kurumsallaşmış, yani güçlü kurumlara sahip siyasal sistemler olarak ABD ve Britanya'nın yanı sıra Sovyetler Birliği'ni de saymaktadır. Huntington'a göre, düşük kurumsallaşma seviyesine sahip yönetimler hem zayıf hem de kötüdürler (Huntington, 1968, s. 12).

Teoride modern toplumun özelliği olarak vurgulanan kurumların özellikle siyasal düzen işlevlerinden bahsedilmiştir. Kurumlar konusunda ilk bütüncül teoriyi Douglass North oluşturmuştur. North tarihte kurumların düzen oluşturma ve değişimlerde belirsizlikleri giderme işlevlerini üstlendiğini belirtir. Kurumlar insani etkileri azaltarak değişimlerin kontrol edilmesine yardım

ederler (North, 1991, s. 97-112). Siyaset sosyolojisinde kurumlar örgütler kavramı adı altında özellikle Talcott Parsons tarafından vurgulanmıştır. Parsons kurumların toplumlarda düzen sağlayan en üst yapı olduğunu açıklar. Buna göre, karmaşık toplumsal ilişkilerin ve eylemlerin bütünü olan kurumlar doğal olarak düzeni sağlarlar. Ayrıca, kurumlar toplumdaki farklı değerleri birleştirerek ideolojik çatışmaları en aza indirir, böylece kültürel bütünleşme bakımından düzen sağlarlar (Parsons, 1967, s. 25-27). North ve Parsons'dan sonra ikinci kuşak siyasal toplum teorisyenlerinden Shmuel Eisenstadt ve Samuel Huntington, toplumsal değişim bağlamında siyasal kurumların düzen sağlama işlevlerini vurgularlar. Eisenstadt ve Huntington toplumsal güçler bakımından siyasal kurumların düzen sağlamasını vurgularlar. Kurumlar taleplerin dile getirilmesini sağlayarak toplumsal hareketliliğin kontrol edilmesine büyük yarar sağlarlar. Çıkar grupları, sivil toplum örgütleri, kamuoyu ve siyasal partiler bu işleve sahip olan temel kurumlardır. Siyasal modernleşme kapsamında siyasal sistemin değişen taleplere uyum sağlayamaması ciddi bir sorundur. En zoru da talepleri politika yapım sürecine sokarak yeni taleplerin alınmasını temin etmek ve diğer siyasal kurumların oluşturulması yönünde istikrar sağlamaktır. Siyasal sistemler taleplerle kurumlar arasında denge kuramazlarsa sağlıklı işleyemezler. Tarihte sırf bu nedenle bazı siyasal sistemlerin yaşanan değişimler sonrası çöktüğü gözlemlenmiştir (Eisenstadt, 1962, s. 461-468 ve Huntington, 1968, s. 8-10).

Kişilerden sonra konu bazında siyasal kurumların işlevlerine baktığımızda, çıkarları temsil etmek ve yönlendirme yapmak işlevleri göze çarpar. Toplumlarda güçlü siyasal kurumların olmaması genel çıkarların gerçekleşmesini imkânsız kılmaktadır. Huntington siyasal kurumları oluşturma kapasitesi ile kamu çıkarları oluşturma kapasitesinin aynı olduğunu söyler. Modern siyasal sistemlerde kurumlar farklı farklı kamu çıkarlarını temsil ederler. Kurumların hangi kamu çıkarını yansıttığı çoğu zaman belirsizdir. Kesin olan şey, kurumsal çıkarların bireysel çıkarlardan üstün olduğu ve kamu çalışanlarının çıkarlarından ayrı olduğudur. Uzun sürede oluşmaları ve tarafsız olmaları kurumsal çıkarların genel özellikleridir. Hükümet politikalarının başarılı olmasında kurumların ülke çıkarlarını en üst seviyelerde yansıtması oldukça etkilidir. Demokratik teoride hükümet eylemlerinin kaynağı halktır ve eylem ve politikaların doğruluğu halka dayanması ile ölçülür. Dolayısıyla, kamu çıkarları ile ilgili tüm işlemler meşrudur (Huntington, 1968, s. 24-27).

Kurumsallaşmanın değişen topluma olan olumlu etkisine karşın, toplumsal değişimin de kurumsallaşma üzerine olumsuz etkisi görülmektedir. Asya ve Latin Amerika gibi toplumsal hareketliliğin ve siyasal katılmanın hızla arttığı toplumlarda siyasal kurumlar kötüleşmiştir. Hızlı değişim geniş kitlesel hareketlere ve bu da işçi birliklerinin kurumsallaşmasının gecikmesine neden olmaktadır. Artan siyasal katılımın yanı sıra, artan iletişim nedeniyle yeni kitlesel talepler kurumları zorlamaktadır. Siyasal sistemde yaşanan değişimler bürokraside, yönetimde ve kurumlarda da bozulmayı beraberinde getirir. Bunun

bir sonucu olarak, askeri müdahalelerin olduğu ülkelerde aynı zamanda düşük siyasal kurumsallaşma vardır. Yine kurumsallaşmayı bozacak etkenlerden birisi de, örgütlerin zayıflığına karşın ortaya çıkan karizmatik liderlerdir. Bu tarz siyasal liderler bilinçli olarak kendisine rakip olarak gördüğü örgütleri ve kurumsallaşmayı zayıflatmaktadır (Huntington, 1965, s. 405-40). Bu görüşleri ile Huntington kurumsallaşma ile toplumsal değişim arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu açıklamış olur.

B. KURUMSALLAŞMANIN ÖLÇÜTLERİ VE YÖNTEMLERİ

Siyasal kurumsallaşmanın ölçütleri konusunda az teori bulunmaktadır. Siyasal kurumsallaşmanın ölçütlerini en açık belirleyen kişi Samuel Huntington'dur. Huntington kurumsallaşmanın ölçütleri konusunda dört ilke belirler: Uyum sağlayabilirlik, karmaşıklık, özerklik ve bütünlük. Öncelikle, bir örgütün veya usulün uyum sağlama yeteneği ne kadar yüksekse o kadar kurumsallaşma var demektir. Örgütlerin yaşı arttıkça ve karşılaştıkları tehditler çoğaldıkça kurumsallaşma seviyeleri de yükselir. İkincisi, örgütün karmaşıklığı kurumsallaşma seviyesini artırır. Bu kapsamda örgütlerin hiyerarşik düzen içerisinde çok birimlerden oluşması ve farklı yapılanmış birimleri içermesi karmaşıklık için belirleyicidir. Örgütün birim çokluğu üyelerini koruma işlevini de beraberinde getirir. Üçüncüsü, siyasal örgütlerin ve işlemlerin diğer grup ve usullerden bağımsızlığı kurumsallaşma ile doğru orantılıdır. Toplumsal güçler ve siyasal örgütler arasındaki ilişki bakımından kurumların özerkliği değerlidir. Yani, siyasal örgüt ve usuller belirli bir grubun çıkarını yansıttığı gibi onlardan ayrı olarak geliştikçe kurumsallaşma seviyelerini arttıracaktır. Özerk kurumları olmayan siyasal sistemlerde gruplar yerleşmiş kurumlarla tanımlanmadan doğrudan siyasete katılırlar. Sonuçta siyasal örgütler yeni gruplarla baş edemezler. Sonuncusu, örgütler bütünlüğünü sağladıkça kurumsallaşmaları artacaktır. Ancak bir örgütün sınırları ve işlevleri bakımından ortak bir anlayış oluşursa orada bütüncül bir yapı var demektir. Maddi unsurların yan sıra, manevi unsurların ve ortak bir ruhun oluşması bütünlüğü getirecektir. Örgüte bir ruh katarak diğerlerinden ayırması nedeniyle, özerklik bütünlük olduğunda anlamlıdır (Huntington, 1968, s. 8-23).

Siyasal kurumsallaşmada ölçütlerin bir kısmı toplumsal - kültürel özelliklere ilişkindir. Belirli bir topluma ait psikolojik ve kültürel özellikler, o toplumda kurumları inşa etmede ve geliştirmede belirleyici olmaktadır. Bazı toplumlarda, geleneksel düşünce ve davranışlar kurumların inşasını ve sürdürülebilirliğini kolaylaştırmaktadır. Örneğin, örgütsel bağlılığın aileden önce geldiği Japonya'da yeni siyasal kurumlar daha barışçıl ve yavaş inşa edilmiştir. Kurumlar var olan kültürün yavaş etkileşiminin ürünüdür. Örgütler ise daha bilinçli çabalarla kurulurlar. Modernleşme süreçlerinde geleneksel kurumların varlığı kurum inşası bakımından son derece önemlidir. Bu süreçlerde toplumsal hareketlilik hesaba katılmalıdır, yoksa kurumları sürekli hale getirmek mümkün olmaz. Sorun, geleneksel siyasal kurumların modernleşmenin harekete geçirdiği

toplumsal güçlere karşılık nasıl yer alacağıdır. Geleneksel kurumların zayıflığı sanıldığının aksine modernleşmeyi hızlandırmayacak, araçların veya geleneksel usullerin olmaması nedeniyle kurumların uyum sağlamasını ya da dönüşmesini zorlaştıracaktır. Sömürge yönetimindeki toplumlarda dönüşümün yetersiz olmasının temel nedenlerini birisi budur (Huntington, 1965, s. 417-423).

Kurumsallaşmanın yöntemleri konusunda yine siyasal gelişme merkezli olmak üzere Eisenstadt ve Huntington öne çıkmaktadır. Eisenstadt, kurumsallaşma sürecinde modern siyasal altyapıların (çerçevelerin) kurulmasını vurgular. Siyasal altyapıların kurulması grupların siyasal kimliğinin ve modern siyasal toplumun oluşmasında önemlidir. Birçok toplumda modern siyasal altyapıların kurulumu farklı türlerde olmuştur. Batı Avrupa ve Amerika'da görülen çoğulcu kurumsal model bu türlerin ilkidir. Merkezi ve esnek yönetim, parlamenter temsili kurumlar, güçlü yasal usuller ve haklar, oligarşik siyasal gruplar, yaygın oylama sistemi, geniş siyasal partiler ve bürokratik yönetim bu modelde öne çıkan unsurladır. Çoğunlukla Doğu Avrupa ve Asya'da görülen diğer bir siyasal altyapı modelinde; otoriter ve çoğunlukla geleneksel yönetim, güçlü bürokrasi, az gelişmiş yasama ve özerk yasal kurumlar temel unsurlardır. Üçüncü tür kurumsal modelde, kitlesel ve ulusal hareketler kapsamında gelişen geniş tabanlı siyasal partiler öne çıkmaktadır. Bu partilerin temsil ettiği toplumsal gruplar siyasette etkin olup güçlü yönetim sergilerler. Fakat yasamanın ve özgür basının zayıflığı bu modelin olumsuz yönüdür. Üçüncü tür kurumsal model en çok Sovyet Rusya'da ve gelişmekte olan ülkelerde görülmüştür (Eisenstadt, 1962, s. 467-470). Huntington ise kurumsallaşmanın yöntemleri konusunda toplumsal hareketliliğe vurgu yapar. Huntington'un önemsediği en temel yöntem kurumlar aracılığıyla toplumsal hareketliliğin kontrol edilip yavaşlatılmasıdır. Toplumsal yapının karmaşıklığını artırmak, toplumdaki iletişimi sınırlamak ve siyasal seçkinler arasındaki rekabeti azaltmak toplumsal hareketliliğin kontrol edilmesini sağlayan üç yoldur. İlkin, toplumların sınıflı yapısı ve karmaşıklığı siyasal hareketliliği yavaşlatır. Bu işlevi gören toplumsal yapılar: Sınıflar, meslekler ve kentli-köylü arasındaki yatay bölünmelerdir. İkincisi, modernleşme süreçlerinde artan medya kullanımı, okuryazarlık ve eğitim siyasal gelişme bakımından olumluyken, siyasal istikrar bakımından risklere sahiptir. Bu doğrultuda, siyasal iktidar siyasal gelişmeyi tersine çevirmeden iletişimin etkisini sınırlamalıdır. Üçüncüsü, modernleşme süreçlerinde ortaya çıkan seçkinlerin kendi içinde bölünmesinin engellenmesi kitlelerin aşırı hareketini sınırlayacaktır. Siyasal seçkinlerin kendi içindeki rekabeti azaltmak toplumsal grupların siyasete istikrarsız şekilde girmesini de önleyecektir. Bu nedenledir ki, tek parti sisteminde hareketlilik siyasal kurumlar üzerinde iki ve çok partili sistemlerdekinden daha az bozucu etkiye sahiptir (Huntington, 1965, s. 419-421). Huntington'un kurumsallaşmada toplumsal hareketliliği ölçüt olarak sunmasının nedeni, "toplumsal hareketliliğin kontrol edilmezse eğer toplumsal ve siyasal düzeni bozabileceği" anlayışıdır. Bu anlayış onu özellikle klasik siyasal gelişme teorisyenlerinden ayıran bir yöndür.

II. ULUSAL SİYASAL DÜZENİN UNSURLARI: SİYASAL PARTİLER, SİYASAL KATILMA VE SİYASAL KÜLTÜR

Siyasal partiler, siyasal katılma ve siyasal kültür Huntington'un siyasal düzen teorisinde ulusal siyasal düzeni açıklarken vurguladığı temel unsurlardır. Her birinin siyasal düzeni sağlamada önemli işlevleri vardır. Dolayısıyla, siyasal düzeni sağlamak isteyen siyasal iktidarlar, siyasal partilerin, siyasal katılmanın ve siyasal kültürün artmasını ve sağlıklı işlemesini sağlamalıdır. Modernleşmenin ve siyasal gelişmenin yaşandığı toplumlarda bu unsurların iyi işlemesi düzen bakımından özellikle hayati değerdedir.

A. SİYASAL PARTİLER VE SİYASAL DÜZEN

Siyasal partilerin düzen sağlamada önemli işlevleri vardır. Siyasal partiler bir toplumda belirli hedefler doğrultusunda kişileri bir araya getirir, gruplaştırır ve etkileşim içine sokar. Partiler bir toplumsal grubu toplumsal alanda bırakmaz, siyasal alana taşır. Grup içindeki bireyler, parti üyeleri ya da taraftarı olarak idealler ve iktidar hedefleri doğrultusunda bir araya gelir ve siyasal bir kimlik kazanır. Partilerin bu işlevi siyasal toplumsallaşma olarak tanımlanır. Parti içinde sürekli bir siyasal bilinçlenme ve eğitim vardır (Neumann, 1969, s. 69-76). Siyasal partilerin önemli işlevlerinden birisi de çıkarların toplanmasıdır. Çıkarların toplanması, taleplerin genel politikalara dönüştürülmesini ifade eder. Almond ve Powell'ın analizlerine göre, bir siyasal parti toplumsal kuruluşların şikâyet ve taleplerini alarak ve çatışan çıkarları uzlaştırarak bu işlevi yerine getirir. Süreç olarak, parti belirli çıkarları bir bütün haline getirerek politika teklifi oluşturur ve karar alıcılara baskı yaparak politikanın gerçekleşmesi için uğraşta bulunur. Rekabetçi olmayan sistemlerde ise parti bu işlevini bürokrasi aracılığıyla yapmaya çalışır (Almond and Powell, 1966, s. 98-103).

Geniş siyasal talepleri temsil eden ve kitleleri belirli bir yönde harekete geçirme kapasitesi bulunan siyasal partiler, toplumsal düzlemde değişim sürecinin istenilen şekilde geçirilmesine ve düzen sağlamasına büyük katkı sunar. Gelişme yaşayan toplumlarda siyasal katılımın artması kaçınılmaz bir olgudur. Bireyler yeni kurulan parti merkezli siyasal sisteme katılmaya ve soyluluğa göre değil, yeteneklerine göre görev almaya isteklidir. Hâkim partiler hareketliliği siyaset içinde sağlamak ve katılımı kontrol etmek zorundadır. Siyasal partilerin değişim süreçlerindeki bu işlevleri "hareketlilik" ve "kontrollü katılım" olarak tanımlanabilir (LaPalomara and Weiner, 1969, s. 400-403). Siyasal partilerin bu işlevleri güçlü partilerin ülkenin değişim sürecindeki rolünde görülebilir. Modernleşme sürecindeki siyasal sistemin istikrarı siyasal partilerin gücüne bağlıdır. Huntington'un tespitlerine göre, her başarılı olmuş modernleşme süreci geçiren ülkede güçlü bir siyasal parti vardır. Latin Amerika ülkeleri, Türkiye, Hindistan buna örnektir. Partilerin zayıf olduğu siyasal sistemlerde ise, başta askeri müdahaleler olmak üzere siyasal karışıklıklar görülmektedir (Huntington, 1968, s. 408-411).

Yeni kurulan devletlerde siyasal partiler siyasal düzen bakımından önemli işlevler yerine getirmiştir. İlk olarak, bu tarz siyasal sistemlerde ilk hükümetler eski sistemi ortadan kaldırdıklarından, otoritesini meşrulaştıracak temeller ararlar. Parti hükümetleri ise meşruiyetini halka dayandırmaya çalışır. İşte burada partilerin meşruiyet sağlama işlevi (legitimacy) ortaya çıkar. İkincisi, siyasal partiler ulusal bütünleşmede önemli rol oynarlar. Batı'da birçok ülkede ulusal birlikler siyasal partiler ortaya çıkmadan önce kurulmuşsa da, Afrika ve Asya ülkeleri gibi sömürge sonrası yeni kurulan devletlerde tek parti hükümetleri ulusal bütünleşmeyi sağlamıştır. Partiler özellikle ulusal sınırları korumada ve ulusal sadakati sağlamada başarılı olmuşlardır (Rustow, 1967, s.207-226).

Parti sistemlerinin siyasal düzene olan etkisi konusunda zıt görüşler vardır. Huntington tek partili ve çok partili sistem tartışmalarına karşın, siyasal gelişme bakımından sistemdeki parti sayısının önemli olmadığını, önemli olanın siyasal sistemin gücü ve uyum sağlayabilirliği olduğunu belirtir. Siyasal istikrarı sağlayan sistem, modernleşme dolayısıyla ortaya çıkan yeni toplumsal kuvvetleri özümseyebilen sistemdir. Huntington'a göre, sistemdeki parti sayısı ile partilerin gücü arasında zayıf bir ilişki vardır. Ülke uygulamaları göstermektedir ki, güçlü veya zayıf partiler tek, iki, hâkim ve çok partili sistemlerin hepsinde görülebilmektedir. Huntington burada modernleşme seviyesinin önemli olduğunu belirtir. Modernleşen ülkelerde tek parti sistemleri çok partili sistemlere göre daha istikrarlı olma eğilimindedir. Buna karşın, bu ülkelerde çok partili sistemler tek parti ve iki partili sistemlere göre daha çok askeri müdahalelere açıktır. Huntington'a göre, parti sistemlerinin uyum sağlayabilirliğinin tek ölçütü kurucu partilerin ortalama yaşıdır. Partilerin yaşı arttıkça daha fazla kurumsallaşmış ve istikrarlı demektir. Ayrıca, partilerin kurumsallaşması ile modernleşme seviyesi arasında çok sıkı bir bağ vardır. Huntington'un analizine göre, modernleşmenin bir ölçütü olan okuma oranının çok yüksek olduğu ülkelerde kurumsallaşmış partilerden oluşan çoklu bir yapı vardır. Buna karşın, düşük okuma oranın olduğu ülkelerde kurumsallaşmış partiler bir ya da iki tanedir. Buradan da aynı sonuca ulaşırız: Modernleşen ülkelerde çok partili sistem, partilerin kurumsallaşmasına ve parti istikrarına uygun değildir. Bunun nedenlerinden birisi, çok sayıda partinin modernleşmenin değişimlerine uyum sağlamasının zayıf olmasıdır (Huntington, 1968, s. 420-424). Huntington burada yine siyasal gelişmeyi ve kurumsallaşmayı vurgulamıştır. Ona göre, siyasal gelişmeyi sağlayabilen ve etkili siyasal kurumları içeren siyasal sistemler önemlidir, yoksa parti sistemleri türlerinin bir önemi yoktur.

B. SİYASAL KATILMA VE SİYASAL DÜZEN

Siyasal katılma modernleşme süreci içerisinde değişim yaşayan toplumlarda vazgeçilmez bir olgudur. Başta Lerner, Deutsch, Rustow ve Huntington'un görüşleri olmak üzere, literatürde sosyo - ekonomik değişim

yaşayan toplumlarda siyasal katılmanın arttığına dair birçok görüş vardır. Bunun siyasal, toplumsal ve ekonomik temelleri vardır. En başta siyasal gelişme siyasal katılmanın kurumlarının oluşmasını ve devamını sağlar. Ayrıca, modernleşen toplumsal gruplar siyasal alana geçmek ve yönetimlere katılmak isteyecektir. Yine, ekonomik gelişme siyasal katılımı artıracak değişimlere neden olmaktadır. Ekonomik gelişme doğrultusunda artan gelir, eğitim düzeyi ve kentleşme siyasal eylemleri arttırmaktadır (Lerner, 1964, s. 65, Deutsch, 1961, s. 494, Rustow, 1967, s. 79 ve Huntington, 1968, s. 32).

Siyasal katılma oy vermeden parti üyeliğine kadar çeşitli siyasal eylemleri içerir. Siyasal katılma sadece siyasal eylemleri değil, bunları içeren veya kontrol eden tüm araç, örgüt veya usulleri de ifade eder. Bu anlamda siyasal katılma siyasal düzen için zorunlu olan kurumsallaşmanın bir düzeyidir. Siyasal katılma bir yandan değişim bağlamında düzenin gereğiyken bir yandan da düzenin kendisidir. Yani, değişim süreçlerinde siyasal katılma siyasal eylemlerin yapılabildiği araçlar olarak gereklidir ve bu anlamda siyasal katılmanın eylemleri siyasal düzenin de eylemleridir. Siyasal katılmanın en temel işlevlerinden birisi - siyasal toplumsallaşma olarak adlandırabileceğimiz - kişileri siyasal bir kimlik altında bir araya getirmektir. Özellikle bu işlev, değişen toplumlarda siyasete yeni katılan grupların yeni oluşan siyasal ortama uyum sağlaması olarak gerçekleşir. Huntington'a göre, modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olan siyasal katılma kurumsallaşma olmadan karmaşa ve istikrarsızlıklar getirecektir. Geleneksel bir yapıdan çıkan gruplar, toplumsal değişim ile birlikte ya toplum içerisinde benimsenecek ya da düşmanlık ve kargaşa çıkaracaklardır. İşte, kurumsallaşma sosyo ekonomik değişimle ortaya çıkan grupların siyasal toplumsallaşma süreci içerisine girmesine ve neticede düzen sağlanmasına neden olmaktadır. Siyasal katılma bakımından düzen sağlanmasının seviyesi, kurumsallaşmanın siyasal katılmanın artış hızından daha yüksek olduğu seviyedir. Siyasal katılmanın yüksek ve siyasal kurumsallaşmanın düşük olduğu toplumlarda istikrarsızlıklar kaçınılmazdır. Aksine geniş modern siyasal kurumların yoğun siyasal katılmayı karşıladığı toplumlar istikrarlıdır (Huntington, 1968, s. 397-399). Böylece, Huntington siyasal katılmanın her şartta gelişmeye katkı sağlayacağı şeklindeki klasik anlayışa karşı çıkarak, ancak mevcut siyasal yapıya uyan ve bu yapının sınırlarını aşmayan bir siyasal katılmanın istikrar getireceğini belirtir.

Siyasal katılmanın temel eylemleri olan oy verme ve örgütsel bağlılığın siyasal düzen bakımından önemi, Gabriel Almond ve Sidney Verba tarafından yapılan ve siyasal katılma konusunda literatürün temel eseri sayılan araştırmadan anlaşılmaktadır (Almond and Verba, 1989, s.85-116). Oy verme ve örgütsel bağlılık siyasal düzeni büyük ölçüde etkiler. En başta, bu siyasal eylemler demokratik rejimlerde siyasal sistemin merkezinde yer alan karar almaya etki ederler. Vatandaşlar oy vererek hükümet kararlarını doğrudan etkileyebilirler ve politika oluşumuna katkıda bulunabilirler. Ayrıca, ait oldukları ya da ait hissettikleri toplumsal grup adına da oy vererek ortak çıkarları temsil etmiş

olurlar. Örgütler, daha da özelde siyasal partiler ve sivil toplum kuruluşları, siyasal toplumsallaşma ve ortak çıkarların temsili gibi işlevlerle siyaseti doğrudan etkileyebilme gücüne sahiptir. Bu etkide parti taraftarlığı veya siyasal taraftarlık ve sivil toplum kuruluşlarına üyelik önemlidir. Ayrıca, siyasal düzenin önemli bir unsuru olan siyasal kültürün oluşabilmesinin başlıca yollarından birisi de örgütsel eylemdir.

C. SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL DÜZEN

Siyasal kültürün düzen sağlayıcı çok işlevi vardır. Bu işlevlerden biri "siyasal toplumsallaşma"dır. Siyasal toplumsallaşma hem siyasal kültürün değiştiği bir sürece hem de yeni oluşan siyasal kültüre karşılık gelir. Kişiler toplumsal hayatta aileden topluma kadar birçok alanda belirli bir siyasal davranış veya yönelim kazanırlar. Siyasal kültürleşme bireyin ilk bulunduğu toplumsal gruplarda başlar. Almond ve Powell bireylerin siyasal katılmaya ilk olarak; aile, okul, yaş grubu, etnik-toplumsal grup ve meslek kararlarına katılarak başladığını belirtir. Yeni nesiller daha fazla toplumsal değişime ve uyum süreçlerine maruz kalmaktadır. Avrupa ve ABD'de sanayileşme ve kentleşme süreçleri ancak belirli bir siyasal toplumsallaşma süreci ile gerçekleşmiştir. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş, kadının toplumsal hayata dahil olması ve bireysel özgürlüğün genişlemesi bu toplumsal değişimlerden bazılarıdır (Almond and Powell, 1966, s. 64-72).

Değişim yaşayan toplumlarda siyasal kültürün düzen sağlaması daha belirgindir. Modernleşme ve toplumsal hareketlilik olarak tanımladığımız kültürel değişim süreçlerinde eski toplumsal ve psikolojik bağlar aşınır veya yıkılır, insanlar yeni toplumsallaşma ve davranış kalıplarını kabule hazır hale gelir. Halk devlet ve siyaset hakkında daha çok bilinçli hale gelir (Deutsch, 1961, s. 494). Kültürleşmenin hızını ve kabulünü belirleyen en temel etkenlerden birisi eğitimdir. Eğitimli bireylerin yeni kültürü kabul etme olasılığı diğerlerine göre daha yüksektir. Bunun en önemli nedeni de eğitim kurumlarının genelde Batı merkezli veya eğilimli olmasıdır (Almond and Verba, 1989, s. 274-275). Kültürel değişim bazen geleneksel siyasal kültürden vazgeçilip egemen siyasal kültüre benzeme şeklinde, yani "kültürleşme" şeklinde gerçekleşir. Kültürleşmenin yönü modern veya gelişmiş ülke kültürlerinin yönüdür. Alıcı veya toplayıcı kültürler olarak adlandırabileceğimiz modernleşmekte olan ülkelerin kültürleri, verici kültürler olarak adlandırabileceğimiz modern ülkelerin kültürlerinin etkisi altına girer. Sömürgecilik politikaları baskıcı kültürleşmenin en sert düzeyidir (Huntington ve Dominguez, 1975, s. 23-32). Kültürel değişim her zaman olumlu sonuçlanmaz. Siyasal kültürleşme siyasal yapılarla ve toplumsal hareketlilik ile bağlantılı olarak karmaşaya ve tepkilere yol açma risklerini barındırır. Huntington ve Dominguez siyasal kültürleşmenin üç temel olumsuz sonucuna işaret etmektedir. İlk olarak, özellikle yeni kurulan devletlerde kültürleşme bireylerin benlik duygusuna zarar vererek onların siyasal ilişki kurmasını engelleyebilir ve bu nedenle tepki göstermelerine neden olabilir.

Bu durumu kültür şoku olarak tanımlayabiliriz. Ayrıca yeni Batı tipi kültürleşme geleneksel adalet sistemini yıkmakta, yeni maddi hukuk sistemi ve yeni hukuk ilişkileri karmaşaya yol açmaktadır. Üst düzeyde uygulanan hukuk halka tam olarak yansıtılmadığında adalet de yaygınlaşmaz. Böylece geleneksel kuralların koruyuculuğu ortadan kalkmış olur. Yine, Batılılaşmanın genel bir sonucu olarak, Batılı kültüre sahip toplumun bir bölümü ile geleneksel kültüre sahip diğer kesimleri arasındaki fark iyice açılabilir. Birçok yerde kültürleşme Batılılaşma anlamında kitlelere yayılmamış, seçkin düzeyde kalmış ve seçkinler daha da seçkinleşmiştir (Huntington ve Dominguez, 1975, s. 37-39). Bu durum da kültürel yabancılaşma kavramı ile ifade edilebilir.

Siyasal kültürün düzen sağlayıcı bir kısım işlevleri demokrasiye ilişkindir. Siyasal kültürün demokratik siyasal sistemin istikrarında ve etkili işleyişinde önemli katkısı vardır. ABD ve Büyük Britanya'nın başarılı ve istikrarlı demokrasilere sahip olmasında, vatandaşlık kültürü olarak adlandırabileceğimiz kültüre sahip olması etkendir. Başarılı demokrasi ancak vatandaşların siyasete aktif olarak katıldığı ve siyasal bilgiye sahip olduğu bir ortamda mümkündür. Vatandaşlık kültürü demokrasilerin gereği olan katılımcı ve aktif bireylerin yetiştiği bir kültürdür. Bu anlayış yazında rasyonel - eylemci model olarak tanımlanmaktadır. Bu anlayışın, bireyleri aşırı şekilde siyasete yönlendirerek siyasal davranışların olumsuzluğuna neden olduğu iddia edilmektedir. Vatandaşlık kültürü yönetmeyi ve yönetilmeyi, yani hükümeti ve bireylerin katılımını beraber öngörür. Toplumun düzeni için vatandaşlık kültürünün kurması gereken denge zıtlar arasındadır: Aktif katılım ile apolitiklik. Aynı zamanda siyasete katılma isteğinin boyutu siyasete katılım araçlarının kapasitesine uygun olmalıdır (Almond and Verba, 1989, s. 338-361).

Şüphesiz ki, gelişmekte olan ülkelerde vatandaşlık kültürünün gelişimi gelişmiş ülkelere göre farklı olmuştur. Batı'da ulus devletlerin kurulması ve insan haklarının gelişimi, vatandaş haklarının zaman içerisinde tanınmasına ve devlet ile olan ilişkilerinde belirli kuralların oluşmasına neden olmuştur. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise demokratik rejimlerin kurulması veya kuvvetlenmesi Batı'da vatandaşlığın bu rejime atfedilmesini sağlamıştır. Modernleşme süreci içerisinde bulunan ve yeni kurulan devletlerde ise vatandaşlık haklarının tanınması, vatandaşlık bilincinin oluşması ve demokratik rejime uyum sağlaması oldukça geç bir zamanda ve uzun zaman içerisinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, bu ülkelerde vatandaşlık kültürünün oluştuğunu söylemek zordur.

III. DEĞİŞİM KARŞISINDA SİYASAL DÜZENİ SAĞLAMAK

Siyasal değişim her siyasal sistem için vazgeçilmez bir durumdur. Bir ülkede ya da toplumda siyasal düzeni sağlamanın olmazsa olmaz bir şartı değişimlerin düzen içerisinde kalmasını sağlamaktır. Özellikle reform ve devrimlerin nasıl gerçekleştiği siyasal düzenin sağlanması veya devamı için belirleyicidir. Literatürde reformlar ve devrimler düzen konusunda

karşılaştırılmıştır. Huntington da buna katkı sunan bilim adamlarındandır. Siyasal bozulma ve pretoryanizm olumsuz ya da başarısız siyasal değişimleri ifade eden iki durumdur. Bu durumların siyasal düzen bakımından teorik olarak incelenmesi önemlidir. Bu kavramlar bizzat Huntington tarafından literatüre kazandırılmıştır.

A. REFORM VE DEVRİMLERDE SİYASAL DÜZEN

Siyasal değişim yöntemleri olarak reform ve devrimden hangisinin siyasal düzeni daha çok sağladığı önemli bir tartışma konusudur. Düzen bakımından reform ile devrim arasındaki en önemli fark, reformun mevcut düzeni koruyarak değişimler getirdiği, devrimin ise yeni düzen kurarak radikal değişimlere neden olduğudur. Devrimin temel amacı yeni düzen kurmak ise de, devrimin hangi sonuçları getireceği ve belirlenen yeni düzenin tam olarak sağlanıp sağlanmayacağı büyük bir belirsizliktir. Bu nedenle, reform düzen ile daha çok ilişkilendirilir. Reform değişim gerektiren bir durumda radikal yollara başvurmaktansa düzeni koruyarak bu değişimi sağlamada başvurulan bir yol olduğundan, muhafazakâr bir yöntemdir. Reform devrime göre daha kolay bir yol olarak gözükse de, Huntington'a göre reform yöntemi devrime göre oldukça zordur. İlk olarak, reformcu hem muhafazakâr hem de devrimci taraflarla mücadele içerisindedir. İkincisi, reformcu sadece sosyal kuvvetleri harekete geçirmekle kalmaz, sosyal değişimi kontrol etmek zorundadır. Ayrıca, reform yöntemleri arasındaki büyük farklar devrime göre daha fazladır ve bu, reformcuyu seçme konusunda zorlamaktadır (Huntington, 1968, s. 344).

Reform ve devrimin siyasal düzen ile olan ilişkisi reform ve devrimin kendi aralarındaki ilişkisine bağlıdır. Reform - devrim ilişkisini açıklayan teoriler içerisinde, reformun devrimin yerine geçmesi ve devrime neden olması işlevleri ön plana çıkmaktadır. Birbirine zıt iki teorik işlev, reformların düzene mi yoksa düzensizliğe mi neden olduğunu ortaya çıkarır. Amerikan siyasal düşüncesinde hâkim olan görüş reformların devrimlerin yerine geçtiği, yani devrimlere alternatif olduğudur. Buna göre, küçük çaplı değişiklikler kurumlarda, sosyal yapıda ve değerlerde yaşanan sert, hızlı ve şiddet içeren değişimleri engellemektedir. Reform süreçlerinde değişimler belirli bir kanal içerisinde ve düzeni bozmadan gerçekleşir. Sonuçta, değişimler sisteme uyum sağlar ve bir devrime gerek kalmaz. Diğer tarafta, reformların bir devrime neden olduğuna dair teoriler vardır. Başka bir deyişle, küçük değişiklikler büyük ve kapsamlı olanlara yol açmaktadır. Buna dayanak düşünce, iktidarın yaptığı reformların sosyal gruplarda daha fazla siyasal taleplere neden olmasıdır. Ayrıca, reformlar istikrarsızlıklara neden olarak devrimin yolunu açarlar. Tarihte birçok devrimin bazı reformların sonrasında gerçekleşmesi bu teoriyi doğrular niteliktedir (Huntington, 1968, s. 362-376).

Reformun hedeflerine uygun şekilde düzen içerisinde gerçekleştirilmesinde strateji önemlidir. Reform stratejileri içerisinde iki görüş ön plana çıkmaktadır: Blitzkrieg ve Fabian strateji. İlk görüş, reform

hedeflerinin en baştan bilinmesini ve reformların hızlıca yapılabildiği kadar yapılmasını öngörmektedir. Bu strateji adını hızlı, kapsamlı ve aniden yapılan savaş saldırısı anlamındaki blitzkrieg'den alır. Diğer görüş ise reformların gizlenmesini, sırayla bir reforma odaklanmasını ve reformun gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Bu strateji ise adını reformların yavaşça gerçekleştiği Fabian toplumundan alır. Tarihte önemli başarılı reformların, her iki stratejinin birleşimi ile yapıldığı görüşü hâkimdir. Buna göre reformcu tek tek reformları belirlerken, zamanı geldiğinde hızlıca gerçekleştirmelidir. Blitzkrieg reform stratejisi ancak tarafların en baştan bilinebildiği ve pazarlık sürecinin istikrar içinde geçtiği durumda başarılı olur. Fabian strateji ise her bir reform için destekçi bularak karşıtlarını etkisiz hale getirir ve belirli bir sıra izler. Modernleşen ülkelerde bu strateji genelde başarılı olmuştur, çünkü bir anda tüm modernleşmeyi gerçekleştirmek ve karşıtları yıkmak mümkün olmamıştır **(**Huntington, 1968, s. 346-356**).**

Devrimin düzen ile olan ilişkisi radikaldir. Devrimin temel amacı devrimci ideolojinin öngördüğü şekilde eski düzeni yıkıp yeni bir düzen kurmaktır. İlk devrimler olan Amerikan, İngiliz, Fransız ve Rus devrimleri yeni siyasal düzen kuran devrimlerdir. Sonraki devrimlerin siyasal düzen kurup kurmadığını belirlemek zor olsa da, büyük siyasal değişimleri beraberinde getirdiği açıktır. Devrimlerden sonra siyasal düzen kurmayı "devlet inşası" kavramı ile ifade edebiliriz. Skocpol'un ifadesiyle, Fransa'da modern devlet yapısı, Rusya'da diktatör parti devleti ve Çin'de kitleleri harekete geçiren parti devleti doğmuştur (Skocpol, 2004, s. 305-437)**.** Devrimi hedefleyen hareketlerin başarı ile sonuçlanmasında öncelikle izlenecek aşamalar önemlidir. Rus Devrimi'nden hareketle literatürde başaralı devrimin bazı aşamaları belirtilmiştir. Devrimin ilk aşaması siyasal sistemin yıkılmasıdır. Devrimin ikinci aşaması siyasal iktidarın ele geçirilmesi ya da yeniden bir siyasal iktidarın oluşturulmasıdır. Üçüncü aşama olarak, devrimin sürekliliği devrimci iktidarın gücüne ve süresine bağlıdır. Devrimin sürekli hale gelmesi ancak iktidarın sürekli olmasına, bu ise herhangi bir otorite boşluğuna izin verilmemesi ve toplumsal güçlerin tamamen kontrol altına alınmasına bağlıdır (Brinton, 1965, s. 67-91 ve Gross, 1958, s. 145-190).

Devrimler modernleşme bakımından da siyasal düzen ile ilgili önemli sonuçları beraberinde getirirler. En başta devrimler modernleşme ve gelişme süreçlerini keserler ve baştan bir yol çizerler. Modernleşme artık devrimci ideoloji doğrultusunda olacaktır. Devrimler eski siyasal sistemi yıkarak yeni siyasal anlayışın, seçkinlerin ve siyasal kurumların oluşturulmasını ve birçok toplumsal grubun siyasete katılmasını sağlarlar. Huntington'a göre, devrim sonrasında başta devrimci gruplar olmak üzere birçok toplumsal kesim siyasete katılacak ve güçlü bir siyasal yapı kurulacaktır. Dolayısıyla, siyasal gelişmenin hedeflediği gelişmiş siyasal yapı devrim sonrasında doğal olarak kurulmuş olur. İlk devrimler yeni siyasal sistem kurarken gelişmiş kurumları oluşturmaktan uzak kalmışlardır. Ancak 20. yüzyıldaki devrimler gerçek modern kurumların

kurulması ile sonuçlanmıştır. Rus Devrimi'nde olduğu gibi, son devrimler parti aracılığıyla merkeziyetçiliğin kurumsallaşmasını ve genişletilmiş siyasal katılımı sağlayabilmiştir. Fakat, Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi, gelişmemiş devlet geleneği olan, ekonomik gelişmenin sınırlı olduğu ve modernleşme sürecinin tam olarak sağlanamadığı toplumlarda devrim de gelişmiş bir siyasal yapıyı kurmaktan uzak kalır (Huntington, 1968, s. 308-315). Görüldüğü gibi devrimler birçok süreci olduğu gibi modernleşme süreçlerini de baştan aşağı değiştirirler. Bu haliyle devrimlerin reformlara göre siyasal düzen bakımından çok daha büyük sonuçlara neden olduğu görülmektedir.

B. SİYASAL DÜZEN BAŞARISIZLIKLARI: SİYASAL BOZULMA VE PRETORYANİZM

Modernleşme süreçlerinde yaşanan değişimin olumsuz sonuçları için iki önemli kavram kullanılır: Siyasal bozulma ve pretoryanizm. Siyasal bozulma, yozlaşmayı da içerecek şekilde siyasal iktidarın yetersiz kaldığı ve siyasal sistemin işlemediği bir durumdur. Pretoryanizm ise, askeri yönetimi içeren bir siyasal bozulma türüdür. Huntington yozlaşmış toplum kavramını yasaların, otoritenin, birlikteliğin, disiplinin ve fikir birliğinin olmadığı; bireysel çıkarların kamusal çıkarlardan önde geldiği, yurttaşlık yükümlülüklerinin olmadığı ve siyasal kurumların zayıf, sosyal kuvvetlerin ise güçlü olduğu bir toplum anlamında kullanır (Huntington, 1965, s. 415). William Kornhauser ise kitlesel yozlaşmış toplumu kurumların olmadığı ve kitlelerin seçkinlerce modernleştirildiği bir toplum olarak niteler. Ayrıca, kurulu olan siyasal iktidar oldukça otoriter olup, bu iktidarın ortadan kaldırılmasına yönelik radikal kitlesel hareketler yaşanmaktadır (Kornhauser, 1959, s. 119).

Huntington öncelikle geleneksel ve radikal pretoryanizm ayrımı yapar, sonra da geleneksel olanı üçe ayırır. Bunlardan Batı sömürgeciliğinde, yerli - ulusal yöneticilerin otoritesi emperyal devlete bağlıdır. Ordu emperyal kuvvetlerin bir unsuru iken, siyasal kurumlar ve meşruiyetin geleneksel kaynakları oldukça zayıflatılmıştır. Monarşik pretoryanizm ise ordunun etkili olduğu ve geleneksel kurumların varlığını devam ettirdiği bir merkezi siyasal sistemi tanımlar. Bu yönetimlerde yüksek bir meşruiyet varken siyasal kurumlar oldukça katıdır. Geleneksel pretoryanizmin en geniş türü oligarşik olanıdır. Bağımsızlık sonrasında birçok ülkede toplumsal kuvvetlerin ve siyasal kurumların zayıf olduğu, buna karşın siyasal katılım ile birlikte sendikalar gibi bazı grupların siyasette etkili olduğu dönem yaşanmıştır. Bu yönetimlerde hâkim toplumsal kuvvetler başta ordu olmak üzere, toprak sahipleri ve din adamları sınıfıdır. Huntington'un 20. yüzyılda birçok modernleşen ülkeler için geçerli olarak gördüğü istikrarsız siyasal durum radikal pretoryanizm'dir. Bu yönetimin temel özelliği siyasal katılım yoluyla kitlesel ve kapsamlı olmasıdır. Radikal pretoryan toplumda kent yaşamında ve siyasette istikrarsızlıklar yoğun biçimde görülür ve devlet otoritesi sarsılır. Geleneksel pretoryanizmden radikal pretoryanizme geçişte ordu ciddi bir rol üstlenmektedir. Oligarşik - monarşik

yönetimlere karşı duran ordu, reformları ve milli bütünleşmeyi desteklemektedir. Giderek statüsünü ve özerkliğini güçlendiren ordu, milliyetçi ve ilerlemeci bir işlev üstlenmek amacıyla orta sınıflarla işbirliği yapar ve iktidara karşı gizli bir ittifak oluşturur. Sonuçta darbe veya isyan yoluyla iktidar devrilir (Huntington, 1968, s. 198-219).

Yakın dönem - modern bozulmuş yönetimler değerlendirilirse, hızlı modernleşme süreci içerisinde siyasal bozulma yaşayan toplumlar görülür. Huntington az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde asıl meselenin toplumsal kuvvetlerin siyasallaşması olduğunu söyler. Toplumsal güçler siyasal meselelerle ilgilidir ve siyasete müdahale etmeye hazırdır. Ordu ile birlikte dini gruplar ve örgütlenmiş sınıflar gibi toplumsal güçler de siyasete müdahalede bulunabilir. Aslında her ülkede özelleşmiş toplumsal grupların siyasete etkisi bulunmaktadır. Fakat, yasalara ve siyasal etiğe aykırı olarak grupların çıkarları doğrultusunda siyasete doğrudan müdahaleleri ancak yozlaşmış devletlerde görülür. İşte, yozlaşma bu sosyal grupların daha fazla iktidar elde ederek servet kazanması durumunda ortaya çıkar. Askeri müdahaleler başta Latin Amerika ve Ortadoğu ülkeleri olmak üzere özellikle 1960'lı yıllarda birçok ülkede görülmüştür. Bu ülkelerde ordu atama ve mali işler gibi kurumsal işlerle ilgilenmekle kalmaz, siyasal sistemi kullanarak güç ve statü elde etme peşinde gider (Huntington, 1968, s. 192-194).

Siyasal bozulmanın görüldüğü toplumların genel bir özelliği siyasal kurumların etkili işleyememesidir. Bu siyasal sistemler özerk, karmaşık, bütüncül ve uyum sağlayabilir bir yapıdan uzaktır. Siyasal kurumlar ve siyasal liderler meşru olarak görülmezler. Bunun sonucunda etkili sosyal gruplar arasında her zaman çatışma çıkar ve çatışmaların giderilmesi pek mümkün değildir. Bu durum aynı zamanda iktidarın bölündüğünü, parçalı bir iktidar yapısının olduğunu gösterir. Herhangi bir siyasal gruba veya lidere ait iktidar kaygan zemindedir, her zaman elden gidebilir. Siyasetçilerin gruplarla olan ilişkileri de değişkendir, siyasetçiler bir gruba olan bağlılıklarını değiştirebilirler. Dahası, yozlaşmış siyasette etkili siyasal kurumların ve bilinçli siyasal toplumun olmaması nedeniyle siyasal katılım her alanda bulunmamaktadır. Bu toplumlarda siyasal katılım arttıkça istikrar azalır (Huntington, 1968, s. 194-198).

Kurumsal gelişme merkezli siyasal bozulma kavramını açıklayan bilim adamı Huntington'u takip eden Fukuyama'dır. Fukuyama, rejim türleri fark etmeksizin siyasal kurumların geliştiği gibi düşüşe geçeceği iddiasından yola çıkar. Ona göre, siyasal bozulma siyasal gelişmenin bir şartıdır. Yeni istikrarlı bir düzen kurulması için kaotik bir geçişin yaşanması gerekir. Aynı zamanda Fukuyama kurumların doğal olarak düşüşünü değişme bağlar. Sosyal hareketlilik ve çevresel değişimler kurumları işlevsiz hale getirebilir. Kurumlar değişen şartlara uyum sağlamada zorluk çekerler. Bunun en önemli nedenleri insanların rasyonel olmayan şekilde kurumları yönetmeleri ve yeni katılan grupların dengeyi bozmasıdır. Fukuyama modern siyasal kurumların insanların gayri

rasyonel davranışları nedeniyle bozulmasını repatrimonilizasyon kavramı ile ifade eder. Fukuyama en gelişmiş devletlerin bile siyasal kurumların işlevsizliği ve gücün eşitsiz dağılımı nedeniyle siyasal düzensizliği yaşayabileceğini belirtir. Buna göre, gücün merkezileşmesini ve seçkinlerin yönetimini ortadan kaldırarak demokratik bir yönetim hedefleyen Amerikan siyaseti de başarısız olmuştur (Fukuyama, 2015, s. 462-466). Bu teoriler doğrultusunda, Fukuyama'nın siyasal bozulma kavramını Huntington'a bağlı kalarak açıkladığı görülmektedir. Özellikle kurumsallaşma vurgusu ondan mirastır. Huntington'dan farklı olarak sadece siyasal bozulmanın nedenleri konusunda yeni açıklamalar getirmiştir.

IV. YENİ DÜNYA DÜZENİN TEORİSİ OLARAK SİYASAL DÜZEN

Siyasal düzen teorisinin önemli bir yönünü de küresel düzeyde siyasal düzeni kurmak oluşturur. Huntington'un siyasal düzen teorisi var olan dünya düzeninin ardındaki teorik temellerden birisidir. Uluslararası alana ilişkin Huntington'un ilk siyasal düzen teorileri demokratikleşme konusundadır. Demokratikleşme birçok ülke rejiminin Batılı tarzda bir siyasal yönetime dönüştürülmesini ifade eder. Soğuk Savaş'ın sona erip Amerikan gücünün tek kutup olduğu yeni dönem Amerikan hegemonyasının kesinleştiğini gösterir. İşte, yeni dünya düzeninin dayanağı olan teorilerde Huntington'un siyasal düzen teorisinin önemli bir yeri vardır.

A. KÜRESEL BATILI DÜZENİN BİR YÖNTEMİ: DEMOKRATİKLEŞME

Son dönem literatürde üç demokratikleşme döneminin yaşandığı genelde kabul edilir: 18. yüzyılın son çeyreği, 2. Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş'ın bitmesinin öncesi ve sonrasındaki 15 - 20 yıl. Birinci dönemde devrimler sonrasında liberal demokratik düzen kurulmuş, ikincisinde faşist rejimlerden, üçüncüsünde ise komünist rejimlerinden demokrasilere geçilmiştir. 20. yüzyıl demokratikleşme dönemlerinin en önemli siyasal sonucu, Batı ve Amerikan hegemonyasının güçlenmesi ya da kesinleşmesidir (Moore, 2016, s. 481-482, Huntington, 2011, s. 25-34 ve Rustow, 1990, s. 75-76). Son dönem demokratikleşme 1970'li yıllardan başlayıp 1990'lı yıllara kadar süren ve Latin Amerika, Orta Avrupa, hatta Afrika gibi geniş coğrafyadaki ülkeleri kapsayan bir süreçtir. Son dönem demokratikleşmeye Huntington "üçüncü dalga" adını vermiştir. Huntington üçüncü dalgada beş temel etken tespit etmiştir: Meşruiyet sorunları, ekonomik büyüme ile orta sınıfın genişlemesi, Hristiyan kurumların otoriter rejim karşıtlığı, ABD ve AB'nin demokratikleşmeyi desteklemesi ve ilk geçişlerin sonrakiler için model oluşturması (Huntington, 2011, s. 55-58).

Gerçekleşen önemli bir demokratikleşme modeli de 20. yüzyıl sonlarına dek süren otoriter rejimlerden demokratik rejimlere geçiştir. Bu tarz demokratikleşme, reformlar yoluyla kısmen demokratik olan otoriter rejimin yerini tam demokratik sisteme bırakması şeklinde gerçekleşmiştir. Modern

otoriter rejimler modern siyasal sisteme ve demokratik meşruiyete sahip olmakla birlikte, bürokrasi, ordu ve liderlik ile otoriter yetkiler kullanır. Ayrıca, başta parlamento olmak üzere demokratik kurumlar tam işlemez. Modern otoriter devletlerin önemli bir özelliği bürokrasiye dayanarak siyasal gücü kullanmasıdır. 1960'lı ve 70'li yıllarda özellikle Latin Amerika ülkelerinde bürokratik olarak gelişmiş otoriter devletler etkin olmuştur. Guillermo O'Donnell bu tarz yönetimleri "bürokratik otoriter devlet" olarak tanımlamıştı (O'Donnell, 1979, s. 85-91). Edward Shils de, modernleşme sürecine giren veya sömürge sonrasında kurulan devletlerde siyasal demokrasiye ulaşmayan otoriter rejimleri "vesayet demokrasisi" ve "modernleşen oligarşi" olarak adlandırmıştır. Hindistan'da görülen vesayet demokrasisi rejiminde sivil yönetim, temsili hükümet ve kamu özgürlükleri olmasına karşın, güçlü bir yönetim ve sınırlanmış bir kamuoyu vardır (Shils, 1965, s. 60-67). Huntington 20. yüzyılın son dönem otoriter rejimleri olarak; tek parti sistemlerini, askeri rejimleri ve kişisel diktatörlüğü görmektedir. Bazı gelişmekte olan ülkelerde görülen tek parti sistemlerinde parti, gücü tekeline almıştır ve ideoloji ile iktidarını sürdürmektedir. Darbelerle oluşan askeri rejimlerde ise generallerden oluşan cunta şeklinde ordu kurumsal bir temelle iktidarını kullanır. Kişisel diktatörlüğün temel özelliği olarak lider otoritenin kaynağıdır ve iktidar liderin etrafında şekillenir. Huntington bu rejimlerin Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar demokratik rejimlere dönüştüğünü söyler (Huntington, 1991, s. 580-581).

Son dönem demokratikleşme uygulamalarından yola çıkarak Huntington bir demokratikleşme modeli oluşturmuştur. Bu modelde üç tür süreç vardır: Dönüşüm, yerine geçme ve yer değiştirme. Bu ayrım demokratikleşmede etkili olan gruplara göre ve değişimin etkisine göredir. Dönüşümde otoriter rejimin iktidarında bulunanlar değişime öncülük ederler ve rejim sona erdirilip demokratik sisteme geçişte belirleyici rol oynarlar. Buna en önemli örnek Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır. Yerine geçmede, dönüşümden farklı olarak reformcular ya yoktur ya da zayıftır ve iktidardaki hâkim unsurlar rejim değişikliğine karşı çıkmaktadır. Bu tarz demokratikleşme Arjantin ve Yunanistan örneklerinde görüldüğü gibi, genelde diktatörlükten geçişlerde görülmektedir. Yer değiştirmelerde, iktidar ve muhalifler arasında güç dengesi bulunduğundan her iki taraf birlikte hareket ederek ve geleceğin ancak sistem değişikliğinde olduğuna inanarak değişimi gerçekleştirirler. Doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri gibi birçok ülkede bu tarz demokratikleşme yaşanmıştır (Huntington, 1991, s. 590-615).

Demokratikleşme süreçlerinde birçok toplumsal grup rol oynamıştır. Fukuyama, 19. yüzyıl Avrupası'nda ve 20. yüzyılda birçok gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin ortaya çıkışında etkili olan dört temel sosyal grup belirler: Orta sınıflar, çalışan sınıflar, toprak sahipleri ve köylüler. Fukuyama bu gruplardan en çok orta sınıfların etkisini önemser (Fukuyama, 2015, s. 399-408). Huntington, demokratikleşme karşısındaki tutumları bakımından her üç kanadın da; liberal demokrat reformcuların, tutucuların ve devrimci aşırıların önemli

olduğunu belirtir. Demokratikleşmenin karşıtları öncelikle devrimci Marksist - Leninist'lerdir. Komünist olmayan otoriter sistemlerde iktidar içindeki tutucular ise sağcı, faşist veya milliyetçi olarak tanımlanmaktadır. Demokratikleşmeyi savunanlar da kendi içinde birlik değildir. Ilımlı reformcular ile radikaller, değişimin boyutu ve yöntemi bakımından anlaşamamaktadırlar. Sonuç olarak, iktidar ile muhalefet arasındaki etkileşimin yanı sıra, iktidarın ve muhaliflerin kendi içindeki ılımlı ve aşırılar arasındaki etkileşimi demokratikleşme süreçlerini belirleyecektir (Huntington, 2011, s. 588-590). Fukuyama'nın ve Huntington'un demokratikleşmede sosyal grupları belirlemesi klasik ve demokratik anlayışa uygundur, fakat eksiktir. Özellikle de siyasal alandaki gruplara pek değinilmemiştir. Gerçekte devlet seçkinlerinin yeni rejime geçişteki etkisi son derece belirleyicidir. Özellikle siyasal liderler ve askeri seçkinler, kamu gücü ile toplumu yönlendirerek demokrasiye geçişte büyük pay sahibi olmuşlardır.

B. SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKAN HEGEMONYASININ İNŞASINDA SİYASAL DÜZEN

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile hegemonya ilişkileri değişmiş, dünya düzeni yeniden kurulmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet hegemonyası ile rekabete giren ABD, Soğuk Savaş sonrasında tek hegemon devlet olmuştur. Güç ilişkilerinin dağılımı bakımından tek kutupluluk iki önemli değişikliğe neden olmuştur: İttifak içinde daha fazla gücün merkezileşmesi ve karşı güçler arasında rekabetin kaybolması. John Ikenberry'e göre, tek kutupluluk uluslararası ilişkilerin hiyerarşik yapısını da değiştirerek, lider devlet etrafında toplanan devletler kümesi şeklinde bir sistem oluşturmuştur (Ikenberry, 2011, s. 119-121). Bu sistemin en önemli özelliklerinden birisi, hegemon devlete rakip olabilecek bir gücün bulunmamasıdır. Bunun en önemli göstergesi 1990'lı yıllara gelindiğinde Amerika'nın dünyanın en büyük ekonomik, askeri ve teknolojik gücü olmasıdır. Amerikan gücünün rakipsizliğinde üç temel etken rol oynamaktadır: Küreselleşen liberal ekonomi, demokratikleşme ve Amerikan ittifakının büyümesi (Cox, 1987, s. 212-230). Huntington, uluslararası ilişkilerde kabul gören Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninin "tek kutupluluk" ile tanımlanmasını kabul etmez. Tek kutuplulukta uluslararası sistem süper güç etrafında kümelenen güçsüz devletler topluluğudur. Buna karşın gerçekte bir "süper güç" olan devlet, ABD vardır, fakat onun yanında güçlü diğer devletler vardır. Huntington bu sistemi "tek-çok kutupluluk" ile tanımlar (Huntington, 1999, s. 35-49).

Soğuk Savaş sonrası Amerikan hegemonyasının kesinleşmesinde dış politikada takip edilen üç temel yaklaşım etkili olmuştur. Amerikan hegemonyasını gerçekleştiren etkenlerin başında müdahalecilik gelir. ABD özellikle Ortadoğu ve Asya'da askeri müdahalelerde bulundu. İlk olarak, BM ittifakı ile birlikte Körfez Savaşı kapsamında Irak'a savaş açtı. Amerikan askeri müdahaleleri 1993 - Somali, 1994 - Haiti, 1995 - Bosna ve 1999 - Kosova ile

devam etti. 11 Eylül 2001 tarihi sonrasında ise günümüze dek süren Afganistan müdahalesi gerçekleşti. Ardından 2003 yılında başlayan ve 2010 yılında askerlerin geri çekilmesi ile son bulan Irak müdahalesi gerçekleşti. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrasında demokrasi ve insan hakları savunuculuğu 1990'lı yıllarda Amerikan dış politikasının dinamiklerinden biri haline geldi. Amerika yine özgür toplumlar kurmak, demokrasiler inşa etmek ve zulümleri önlemek iddiaları ile tüm dünyada müdahalelerde bulunmaktaydı. ABD 1992 yılında BM gözetiminde Somali'ye, 1995 yılında NATO emrinde Bosna Hersek'e ve 1999 yılında NATO kapsamında Kosova'ya asker gönderdi. Her üç müdahalede ABD sürekli barışı sağlamada önemli başarı elde etti (Kristol and Kagan, 1996, s. 20). Üçüncüsü, Soğuk Savaş sonrasında ABD sadece müdahaleci - sert gücünü değil, yumuşak gücünü de kullanarak hegemonyasını kurmuştur. ABD, uluslararası siyasete ve ekonomiye yön veren kurumların Amerikan toplumu ve ideolojisi ile uyum içinde olan ilkeleri yayması nedeniyle büyük bir yumuşak güce sahiptir. Yumuşak güç olarak nitelendirilebilecek Amerikan dış politikasının en önemli örnekleri Soğuk Savaş'ın son yıllarında ve Clinton döneminde görülmüştür (Nye, 1990, s. 153-159).

İdeoloji temelinde iki kutupta bölünen dünyanın, Soğuk Savaş sonrasında hangi esaslara göre bölüneceği 1990'lı yıllara gelindiğinde belirsizdi. Teoride devletlerin sınıflanmasını sağlayan yeni dinamiklerin ne olduğu konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Batı ile Doğu farkını belirleyen kimlik esaslı siyasal - toplumsal dinamiklerin önemli olduğunu dair birkaç tez ileri sürülmüştür (Eisenstadt, 1981, s. 155-181 ve Wallerstein, 1992, s. 158-183). Bu kapsamda, en çok tartışılan teorilerin başında Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezi gelir. Huntington'a göre, Soğuk Savaş sonrasında devletler arasında çatışmaları ve ittifakları belirleyen unsur kültüreldir. Yeni düzende milletler kendilerini kültürel ittifaklara göre tanımlayacak ve kültürel benzerliklere göre ittifaka dahil olacaklardır. Bölünmenin temelinde medeniyetler yer alır: Batı, İslam, Ortodoks, Çin, Hindu, Latin Amerika ve Afrika medeniyetleri. Bunlar içinde dünya siyasetini belirleyecek olan Batılı ve Batılı olmayan medeniyetler arasındaki çatışmadır (Huntington, 1993a, s. 22). Huntington bu tezini ileri sürmesinden sonra yaptığı değerlendirmede, medeniyetler çatışması tezinin mutlak doğru olmadığını, bu teze uymayan bazı gelişmelerin yaşandığını belirtir. Buna karşın Huntington'a göre, kendi tezine karşıtlık olarak sunulan devletlerin medeniyetleri belirlediği ve dünya çapında tek bir medeniyetin olduğu şeklindeki iki temel tezin kendi tezine alternatif olamayacağını da söyler (Huntington, 1993b, s. 186-194).

Yeni yüzyılda ilk küresel bölünme kültürel değil, ama "terörizm" çerçevesinde siyasal kaynaklı olmuştur. Bu bölünmeyi yaratan ve Batı'ya bir "düşman" sunan yeni Amerikan hegemonyasıydı. Küresel bir düşmanın varlığı, Amerika'nın gücünü diri tutup belirli bir hedefe yönelmesini sağlamakta ve Amerikan hegemonyasının gerçekleşmesini teşvik etmekteydi. Amerika'nın uluslararası gündeme getirdiği küresel bir tehdit ve düşman algılaması, Amerikan

müdahalelerinin gerekçesini oluşturmuştur. İşte, küresel bir düşman gerekliliği tezi 11 Eylül saldırılarını Amerika'nın kendisinin yaptığına dair iddialara neden olmuştur (Goldberg, 2004, s. 249-261). 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'nın en saygın şehri olan New York'a karşı yapılan saldırılar küresel bir düşmanı ortaya çıkarmıştır: "İslamcı terörizm". Bu tarihten itibaren terörizm ile mücadele Amerikan dış politikasının temel unsuru haline gelmiştir. 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Amerika'nın uluslararası stratejisi olarak "Amerika'nın güvenliğinin sağlanması ve terörizm ile mücadele edilerek dünyanın daha güvenli bir yer olması" hedefi yer almıştır. Bu kapsamda, öncelikle başta radikal İslamcı örgütler olmak üzere tüm terör örgütleri ile mücadele edilecekti. Terör örgütlerinin yanı sıra, örgütleri barındıran veya destek veren tüm rejimler de hedefteydi (The National Security Strategy of the United States of America, 2002).

11 Eylül ABD için dünya düzenini belirlemede bir milat olmuştur. Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde yer alan ve Başkan Bush tarafından ilan edilen savaş stratejisi, önce Afganistan sonra Irak'a askeri müdahalede bulunularak uygulanmaya başlanmıştır. Başkan Obama döneminde adına Arap Baharı denen bir süreçte Ortadoğu devletlerinin diktatör rejimlerinin devrilmesi gerçekleşmiştir. Bu haliyle Ortadoğu Amerikan hegemonyasının ve dünya düzeni idealinin yeni coğrafyası olmuştur.

SONUÇ

Dünya düzeni olgusunun teorik dayanaklarından olan siyasal düzen teorisi, Amerikan hegemonyası savunusunun geçerliliğini sağlamaktadır. Amerikan hegemonyası savunucuları içerisinde yer alan Samuel P. Huntington, siyasal düzen teorisi bakımından hayati değerde teoriler ileri sürmüş, değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu makalede ifade edilen "Huntington'da siyasal düzen teorisi" aynı zamanda tüm siyasal düzen teorisinin büyük bir kısmını oluşturur. Huntington siyasal düzen teorilerini ileri sürerken klasik modernleşme - siyasal gelişme literatüründen yararlanmış, Amerikan muhafazakârlığı bakış açısını kullanmış ve yeni dünya düzeni anlayışı doğrultusunda hareket etmiştir.

Samuel Huntington'un siyasal düzen teorisi, ulusal ve uluslararası alanda Batılı ve Amerikan hegemonyasını öngören siyasal düzenin hâkim olmasına hizmet etmiştir. Huntington'da ulusal siyasal düzeni sağlamanın temel yöntemleri olarak sunulan kurumsallaşma, siyasal katılma ve demokratikleşme hep Batılı - Amerikan siyasal yapıları öngörür. Weberyan bürokrasi, kapitalist ekonomi ve demokrasi rejimi hedeflenen temel siyasal yapılar Batılı değerlere dayalıdır. Hedef Batılı siyasal düşünceler üzerine kurulu olan Amerikan siyasal yapıları dünyada hâkim kılmak ya da yaymaktır. Modernleşme bu amaca yönelik kullanılan temel süreçtir. Bu doğrultuda, gelişmekte olan ülkelerde siyasal değişimin yönü Batılı siyasal yapılardır. Başka bir deyişle, gelişmekte olan

ülkeler Amerikan hegemonyası savunusunu öngören bir küresel siyasal değişimin yönlendirmesi ya da baskısı altındadır. Zaten Batı ve ABD siyasal düzenini kurmuştur. Hedef bu düzeni diğer ülkelere taşımaktır. Demokrasi, liberalizm ve kapitalist ekonomi üzerine kurulu olan hâkim siyasal düzeni kuran güçler, ülkelerin gelişiminde söz sahibi olmuştur. Özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında gerçekleşen demokratikleşme süreçleri birçok ülkeyi Batı'nın içine sokmuş ve Batılı siyasal düzenin kesinleşmesini sağlamıştır.

Samuel Huntington'un teorileri Batı'nın hâkimiyetinde olan uluslararası ilişkilerde pratik olarak kullanılmıştır. Huntington'un siyasal düzen teorilerini "yeni dünya düzeni" ile birlikte düşünmek gerekir. Yeni dünya düzeni, Amerikan hegemonyasının kesinleştiği bir "tek kutuplu dünya"dır. Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında sadece ABD süper gücünü ilan etmekte kalmamış liberal kapitalist ekonomi de rakipsizliğini göstermiştir. Dolayısıyla, ABD önderliğinde Batılı ve Amerikan hegemonyacı bir siyasal düzen kesinleşmiştir. İşte, Huntington'un demokratikleşme teorileri ve "medeniyetlerin çatışması tezi" Amerikan ve Batılı siyasal düzen savunusu kapsamında değerlendirilmelidir.

Huntington'un siyasal düzen teorisinde ortaya çıkan önemli bir yön de taraflılıktır. Başka bir deyişle, bu teoriler tamamen tarafsız ve bilimsel bir tarzda ele alınmamıştır. "Hangi siyasal düzen?" diye sorulduğunda cevap hep Batılı ve Amerikan hegemonyacı siyasal düzendir. Kendisinin takip ettiği öncü siyaset bilimciler gibi, Huntington Batılı ve Amerikan değerlerine dayalı teoriler ileri sürmüştür. Bu durum, siyasal düzen teorisi olduğunda daha doğal ve anlaşılırdır. Zira, siyasal düzen kavramının gelişimi tamamen Batılı siyasal düşünce içerisinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, bilimsel yönü bulunmakla birlikte Huntington'un siyasal düzen teorilerinin taraflı olduğu düşünülebilir.

Günümüzde ABD'ye rakip güçler çıksa da, Amerikan hegemonyasını içeren Batılı siyasal düzen hâkimiyetini devam ettirmektedir. Buna olanak sağlayan siyasal teoriler de geçerliliğini sürdürmektedir. Bu teorilerden önemli bir kısmını oluşturan Huntington'un siyasal düzen teorisi de yeni dünya düzeni değişmedikçe önemini koruyacaktır. Sonuçta, Huntington'un siyasal düzen teorisi etrafında şekillendirdiği siyasal teorileri, ülkelerin siyasal gelişimlerinde görülecek şekilde, dünyada var olan siyasal düzen olgusunun ardında önemli bir teorik zemin olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

Almond, G. A. and Powell, G. B. (1966). *Comparative politics: a developmental approach*. Boston: Little Brown.

Almond, G. A. and Verba, S. (1989). *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. Newbury Park: Sage Publications.

Brinton, C. (1965). *The anatomy of revolution*. New York: Vintage Books.

Cox, R. W. (1987). *Production power and world order: social forces in the making of history*. New York: Columbia University Press.

Deutsch, K. W. (1961). Social mobilization and political development. *American Political Science Review,* 55(3), 493-514.

Eisenstadt, S. N. (1962). Initial institutional patterns of political modernization. *Civilizations*, 12(4), 461-474.

Eisenstadt, S. N. (1964). Institutionalization and change. *American Sociological Review,* 29(2), 235-247.

Eisenstadt, S. N. (1981). Cultural traditions and political dynamics: the origins and modes of ideological politics. *The British Journal of Sociology*, 32(2), 155-181.

Fukuyama, F. (2015). *Political order and political decay*. London: Profile Books.

Goldberg, R. A. (2004). Who profited from the crime? Intelligence failure, conspiracy theories and the case of September 11. *Intelligence and National Security*, 19(2), 249-261.

Gross, F. (1958). *The seizure of political power*. New York: Philosophical Library.

Huntington, S. P. (1965). Political development and political decay. *World Politics*, 17(3), 386-430.

Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies.* New Haven: Yale University Press.

Huntington, S. P ve Dominguez, J. I. (1975). *Siyasal gelişme* (Çev. E. Özbudun). Ankara: Siyasal İlimler Derneği Yayımları.

Huntington, S. P. (1991). How countries democratize. *Political Science Quarterly*, 106(4), 579-616.

Huntington, S. P. (1993a). The clash of civilizations?. *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.

Huntington, S. P. (1993b). if not civilizations, what? Paradigms of the post-cold war world, *Foreign Affairs*, 72(5), 186-194.

Huntington, S. P. (1999). The lonely superpower. *Foreign Affairs*, 78(2), 35-49.

Huntington, S. P. (2011). *Üçüncü dalga*: *geç 20. yüzyılda demokratikleşme* (Çev. E. Özbudun). Ankara: Kilit Yayınları.

Ikenberry, J. (2011). *Liberal leviathan.* New Jersey: Princeton University Press.

Kornhauser, W. (1959). *Politics of mass society.* New York: The Free Press.

Kristol, W. and Kagan, R. (1996). Toward a neo-reaganite foreign policy. *Foreign Affairs*, 75(4), 18-32.

LaPalombara, J. and Weiner, M. (Ed.) (1966). *Political parties and political development.* Princeton: Princeton University Press.

Lerner, D. (1964). *The passing of traditional society*. New York: Free Press.

Moore, B. J. (2016). *Diktatörlüğün ve demokrasinin toplumsal kökenleri* (Çev. Ş. Tekeli ve A. Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.

Neumann, F. L. (1950). Approaches to the study of political power. *Political Science Quarterly*, 65(2), p.161-180.

North, D. C. (1991). Institutions. *The Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 97-112.

Nye, J. S. (1990). Soft power. *Foreign Policy*, (80), 153-171.

O'Donnell, G. A. (1979). *Modernization and bureaucratic authoritarianism*. Berkeley: University of California.

Parsons, T. (1965). *Structure and process in modern societies*. New York: The Free Press.

Parsons, T. (1967). *The social system*. London: Routledge.

Rustow, D. A. (1967). *A World of Nations*. Washington: The Brooking Institution.

Rustow, D. A. (1990). Democracy: a global revolution?. *Foreign Affairs*, 69(4), 75-91.

Shils, E. (1965). *Political development in the new states*. The Hague: Mouton.

Skocpol, T. (2004). *Devletler ve toplumsal devrimler* (Çev. S. E. Türközü). Ankara: İmge Kitabevi.

The National Security Strategy of the United States of America. (2002). https://www.state.gov/documents/organization, (26 Mart 2017).

Wallerstein, I. (1992). *Geopolitics and geoculture: essays on the changing world system*. Cambridge: Cambridge University Press.